

Betydningen av barns deltakelse i bekjempelse av fattigdom

Children's Participation in Combating Poverty

Marianne Rugkåsa

Professor, Institutt for sosialfag, OsloMet – storbyuniversitetet

Marianne.rugkasa@oslomet.no

Berit Bergheim

Førstelektor, Institutt for sosialfag, OsloMet – storbyuniversitetet

Berit.bergheim@oslomet.no

Sammendrag

Barns rett til deltakelse og medvirkning står sterkt i den norske velferdsstaten. Det er tydelige føringer når det gjelder at barns stemme skal høres, når offentlige institusjoner tar avgjørelser som angår dem. I Nav har likevel barn sjelden vært gitt mulighet til å uttale seg om sin egen situasjon, erfaringer og behov; det er voksnes behov som i størst grad har vært prioritert. I artikkelen diskuterer vi med utgangspunkt i kvalitative data fra forskningsprosjektet *Helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier i Nav* hvordan informasjon om barns situasjon påvirker oppfølging av lavinntektsfamilier med kompleks problematikk. Vi argumenterer for at større oppmerksomhet mot barna kan bidra til et mer helhetlig perspektiv på familienes situasjon, og at barns deltakelse og samhandling med Nav-ansatte kan gi et bredere og mer nyansert bilde av barnas og familienes behov slik at de kan få bedre hjelp.

Nøkkelord

lavinntektsfamilier, Nav, barns deltakelse, sosialt arbeid, barnefattigdom

Abstract

Children's right to participation is strong in the Norwegian welfare state; there are clear guidelines when it comes to listening to children's voices, specifically when public institutions make decisions affecting their lives. In the Norwegian welfare administration, however, children have rarely been given the opportunity to comment on their own situation, experiences and needs – rather, it is the needs of adults that have been prioritized. In this article, we discuss how information and knowledge about children's situation influence follow-up of low-income families with complex problems. The article is based on qualitative data from the research project '*Comprehensive Follow-up of Low-income Families in Norway*'. We argue that increased focus on children's situations and needs contributes to a more holistic perspective on the situation of the family. Children's participation in situations affecting their lives can contribute to a broader and more nuanced picture of the needs of both children and their families. In this way, Nav can be better equipped to provide more adequate help and support.

Keywords

low-income-families, NAV (Norwegian Welfare Administration), children's participation, social work, child poverty

Innledning

I den norske velferdsstaten er det tydelige politiske og kulturelle føringer når det gjelder barns deltakelse og rett til medvirkning i avgjørelser som berører deres liv, og barn har en sterk rettslig stilling (Aamodt, 2019). I lov om sosiale tjenester i Nav § 1-1 står det at dersom en tjenestemottaker har barn, skal det tas særlige hensyn til barnas behov i alle vurderinger som foretas. Barn og unge skal sikres en trygg oppvekst og ha mulighet til å delta i alminnelige skole- og fritidsaktiviteter, uavhengig av om familien har en vanskelig økonomi. Loven skal sikre at barn, unge og deres familier får et helhetlig og samordnet tjenestetilbud. Til tross for at familieperspektivet er sentralt i lovverket, har det vært lite helhetlig familiearbeid i Nav med unntak av enkelte lokale familieprosjekter (Fløtten & Grødem, 2014). Nav har i stor grad prioritert de voksnes behov og gitt liten oppmerksomhet til barnas situasjon (Olsen & Jentoft, 2013). Barns situasjon har i liten utstrekning blitt kartlagt, og det har sjelden vært fremmet løsninger for hele familien. I lavinntektsfamilier som får oppfølging av Nav, har ansatte i Nav derfor generelt hatt begrenset kontakt med, oppmerksomhet mot eller kunnskap om barna. Også internasjonalt har barn i liten grad blitt hørt eller gitt mulighet til deltakelse når det gjelder å bekjempe barnefattigdom. I Europakommisjonens anbefalinger «Investing in children» fra 2013 understrekes det at EU-landene bedre må ivareta barns rettigheter til deltakelse på ulike arenaer i samfunnet og i avgjørelser som vedrører dem (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018). Rapporten «Combating child poverty: an issue of fundamental rights» (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018) fastslår at fattigdom ofte underminerer barns rettigheter til å bli hørt, og at deres synspunkter ikke tas tilstrekkelig hensyn til i anliggender som angår dem. Barns rett til deltakelse i bekjempelse av urett og fattigdom blir særlig understreket i rapporten. Barn har kunnskap om seg selv og sitt eget liv som ingen andre har. Dersom barn blir gitt mulighet til selv å formidle fra hverdagen sin, kan det gi verdifull informasjon om deres situasjon, ønsker og behov og om hvilken hjelp familiene kunne trenge for å ivareta alle. Barns deltakelse vil derfor kunne gi nyansert kunnskap om familienes situasjon, hverdagsliv og behov og slik bidra til et mer helhetlig familieperspektiv i arbeidet med å bekjempe fattigdom.

I artikkelen diskuterer vi, med utgangspunkt i oppfølging av lavinntektsfamilier i Nav, hvordan barns deltakelse og samhandling med ansatte påvirket hva slags hjelp de kunne tilby familiene for å komme ut av fattigdom. Artikkelens empiriske grunnlag er data fra et landsomfattende prosjekt rettet mot lavinntektsfamilier i Nav (HOLF-prosjektet). Prosjektet beskrives nærmere nedenfor. Hvorvidt de ansatte i prosjektet samhandlet med barna i familiene eller ikke, varierte. Vi vil gjennom empirien vise hvordan dette påvirket forståelse av familienes situasjon og selve familieoppfølgingen. I familier der de ansatte samhandlet med barna og ikke bare med de voksne, fikk de en mer helhetlig og nyansert innsikt i komplekse problemer og kunne i større grad tilpasse hjelpen til familienes behov. Med utgangspunkt i forskning der barn intervjues om erfaringer med å vokse opp i fattigdom, vil vi først diskutere hvordan samhandling med barn og kunnskap om hvordan de selv opplever sin situasjon kan være betydningsfullt.

Fra samtaler om til samtaler med barn

Syn på og holdninger til barn og barndom har endret seg radikalt de siste tiårene, både nasjonalt og internasjonalt (Gulbrandsen, 2014; Haldar & Røsvik, 2019; Strandbu, 2011). Ratifisering av FNs Barnekonvensjon i 1989 beskrives som sentral i denne utviklingen og som et paradigmeskifte i synet på barn og barndom (Strandbu, 2011). Distinksjonen «being» og «becoming», det vil si om oppmerksomheten skal rettes mot barnets liv her og nå eller mot

hva eller hvem barnet skal bli når det vokser opp, illustrerer en historisk utvikling i synet på barn (James, 2009). Mens forståelsen og oppmerksomheten tidligere var mest rettet mot barns utvikling, oppdragelse og opplæring, er dagens dominerende forståelse av og tilnærming til barn at de er selvstendige aktører med egne rettigheter. Barn forstås i dag, i motsetning til tidligere, som subjekter og ikke som objekter for voksnes handlinger (Ulvik & Gulbrandsen, 2019) og skal behandles som kompetente, meningsskapende og meningsberettigede aktører. Offentlige institusjoner skal tilstrebe at barns stemme høres og tas hensyn til, og skal tilrettelegge for deres medvirkning og deltakelse. Forholdet mellom tilrettelegging for barns deltakelse og beskyttelse av deres sårbarhet kan imidlertid i mange situasjoner utløse dilemma. Strandbu (2011) understreker at tilrettelegging fra og samhandling med voksne derfor er nødvendig. Det er viktig ikke å legge for mye ansvar på barn, og det er de voksnes ansvar å legge til rette for trygge rammer og støtte barn i det de formidler (Øvreeide, 2009).

Til tross for sterke sosialpolitiske og juridiske føringer for barns medvirkning og deltakelse varierer det om og på hvilken måte barn lyttes til og tas hensyn til i konkrete situasjoner eller beslutninger. Det varierer også hvorvidt informasjon om barns situasjon og behov innhentes gjennom samhandling med barn eller fra foreldre eller andre i barnets omgivelser. Mens det for eksempel i barnevernstjenesten er rådende praksis å snakke med barn i familiene de arbeider med og sterke føringer for at barnets stemme skal lyttes til, er det ikke tilsvarende føringer i Nav når de følger opp familier. Som vi kommer tilbake til, risikerer Nav derfor å gå glipp av verdifull informasjon som kan bidra til et mer nyansert og helhetlig bilde av barns og familiers situasjon og hjelpebehov.

Barns rett til å bli hørt reguleres juridisk. Barn har individuelle rettigheter i henhold til Barnekonvensjonens artikkel 12 og barneloven § 31, som forutsetter at barn skal få informasjon og anledning til å si sin mening før det tas avgjørelser som gjelder barnets personlige forhold. I tråd med Barnekonvensjonen ble i 2014 barnets rett til å bli hørt i handlinger og avgjørelser som vedrører dem, gitt et særskilt grunnlovvern i Grunnloven § 104. Dette gjelder blant annet avgjørelser som tas i Nav, barnevernstjenesten, skole- og helsetjenester.

Offentlige institusjoner som skole, barnehage og helsetjenester har ofte lite kunnskap om familiers sosioøkonomiske situasjon og tematiserer dette sjelden (Fernquist, 2013). Selv barnevernet, som møter mange familier i utsatte situasjoner, har generelt lite søkelys på familiers økonomiske situasjon og levekår (Andenæs, 2004; Kojan & Fauske 2011; Rugkåsa, Ylvisaker & Eide, 2017). Fattigdom kan være tabubelagt å snakke om, og både barn og foreldre kan underkommunisere økonomiske vansker. Fattigdom gir virkninger utover det rent materielle. Sosial isolasjon, ensomhet, mobbing og svake skoleprestasjoner forekommer i større grad i lavinntektsfamilier enn i andre familier (Hyggen, Brattbakk & Borgeraas, 2018). Familier som er langtidsmottakere av sosiale tjenester, blant annet familiene som deltok i HOLF-prosjektet, er spesielt utsatt.

En litteraturstudie i regi av Unicef (Redmond, 2008) tar utgangspunkt i ni studier hvor barn i alderen 5–17 år ble intervjuet om sine erfaringer og synspunkter med å vokse opp under lave sosioøkonomiske kår. Litteraturstudien og forskningen som den bygger på, understreker betydningen av å etterspørre og å få tak i barns perspektiver for å få kunnskap om barns situasjon for på den måten å utvikle en politikk og praksis om svarer på utfordringer barn presenterer. Det gjelder blant annet å spørre barn om hvordan de samhandler med familie, venner og offentlige institusjoner, og om deres erfaringer og behov. I studien tar forskerne til orde for at barn må behandles som aktive aktører og ikke som passive ofre for familiens situasjon. Barn må møtes som den de er her og nå med sine egne perspektiver, og ikke bare som fremtidige voksne (Gulbrandsen, 2014; Qvortrup, 1994; Uprichard, 2008).

Barn har ressurser og responderer på sin situasjon gjennom hvordan de fortolker sine omgivelser, og de tar valg som kan påvirke både deres egen og familiens situasjon (Redmond, 2008).

Internasjonale studier av barnefattigdom og konsekvenser av fattigdom for barns utvikling dreier seg i stor grad om fremtidige konsekvenser (Sarti, Dedding & Bunders, 2018). Barns hverdags erfaringer blir ofte oversett eller ikke fanget opp (Uprichard, 2008). Å la barn representere seg selv kan gjøre det mulig å forstå deres hverdag og kontekst her og nå fra deres eget perspektiv. Å lytte til hva barn forteller at er betydningsfullt i deres liv, kan gi kunnskap om og forståelse for hvordan de opplever hverdagen. Å ta det barn forteller på alvor kan på denne måten gi et bedre utgangspunkt for å bistå barn og foreldre (Sarti, Dedding & Bunders, 2018), som også er understreket av European Union Agency for Fundamental Rights (2018) når det gjelder barns deltakelse i bekjempelse av urett og fattigdom.

Disse studiene understreker betydningen av å samhandle med barn i lavinntektsfamilier. Forskerne argumenterer for at det er den beste måten å få konkret, nyansert og subjektiv kunnskap om barns situasjon, noe som er viktig i arbeid med å hjelpe familier ut av fattigdom på en best mulig måte.

Helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier – HOLF-prosjektet

I Arbeids- og velferdsdirektoratets fattigdoms- og levekårsrapport fra 2014 og i regjeringens fattigdomsstrategi for 2015–2017 defineres det å følge opp foreldre og barn samtidig som en sentral del av Navs oppgave. På bakgrunn av dette, og av den økende fattigdommen blant barnefamilier, utviklet Arbeids- og velferdsdirektoratet prosjektet *Helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier* (HOLF-prosjektet), der hensikten var å utvikle et helhetlig tjenestetilbud for familier som mottar tjenester fra sosialtjenesten i Nav. I HOLF-prosjektet gis barnas situasjon særskilt oppmerksomhet og er definert som et selvstendig målområde i oppfølgingsarbeidet.

En overordnet og langsiktig målsetting i HOLF-prosjektet er å forhindre at fattigdom går i arv, det vil si å forebygge at barn i lavinntektsfamilier forblir fattige på grunn av manglende utdanning, arbeidsmuligheter og sosial integrering. Den kortsiktige målsettingen har vært å utvikle og implementere en modell som kan gi bedre resultater av innsatsen for lavinntektsfamilier, og som kan danne grunnlag for konkrete anbefalinger og implementering i Nav og samarbeidende instanser i kommunen (Malmberg-Heimonen mfl., 2016, 2018, 2019). I HOLF-prosjektet ble det ansatt familiekoordinatorer som skulle arbeide med utvalgte familier. Målgruppen i prosjektet har vært familier med inntil fire barn under 16 år som har vært avhengig av økonomisk sosialhjelp i seks måneder eller mer gjennom de seneste tolv månedene, og/eller har tilbakevendende behov for sosialhjelp eller mottar supplerende sosialhjelp i tillegg til andre Nav-ytelser. Et mål var at bedre tjenestekoordinering og målrettet oppfølging skal føre til en bedre situasjon for familiene. Arbeid, økonomi og bolig er sammen med barnas situasjon HOLF-prosjektets sentrale målområder (Malmberg-Heimonen mfl., 2016).

En målsetting i HOLF-prosjektet var å bidra til en systematisk kartlegging og oppfølging av barnas situasjon i de familiene som deltar, med et formål om å tilrettelegge for en bedre framtid. I prosjektets manualer¹ er det lite eksplisitt konkretisert hvordan familiekoordina-

1. Halvparten av kontorene i HOLF arbeidet etter manualene utarbeidet av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Kontorene som ikke fulgte manualene, hadde likevel tilsvarende forståelse av hvordan barna skulle følges opp (Malmberg-Heimonen mfl., 2019).

torene skulle arbeide med barna. I manualen (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2016, s. 9) beskrives det hvordan familiekoordinatorene skulle forholde seg til barna i familiene de følger opp:

Kartleggingen av barnas situasjon skal hovedsakelig bygge på informasjon fra foreldrene (...) Modellen legger ikke opp til at familiekoordinatoren skal jobbe direkte med barna (...) Dersom barna har særlige utfordringer, er familiekoordinatorens oppgave å bistå foreldrene med å sikre at de får det tilbudet de trenger og har krav på. Hvis barna er 11 år eller eldre, kan det være nyttig å høre hvordan de selv opplever situasjonen, hva de er gode på, hva de sliter med og hva de ønsker skulle være annerledes. Familiekoordinatoren må da i forkant av samtalen avklare med foreldrene om barna skal involveres, hvem som skal være til stede og hva det er aktuelt å snakke om.

Arbeids- og velferdsdirektoratet la altså ikke opp til at familiekoordinatorene skulle jobbe direkte med barna, men oppfølgingen og kartleggingen av barnas situasjon skulle hovedsakelig skje gjennom foreldrene. Barna skulle først og fremst sikres økonomisk og følges opp med hensyn til deltakelse på sosiale arenaer som barnehage, skolefritidsordning, fritidsaktiviteter og skolearbeid samt at familiekoordinatorene skulle bistå familiene ved å koordinere tjenestene som hadde kontakt i forbindelse med barna.

Arbeids- og velferdsdirektoratet understreket at å jobbe med barnas situasjon gjennom foreldrene er i overensstemmelse med Navs mandat (Malmberg-Heimonen mfl., 2016). Sosialtjenesteloven og rundskrivet henviser ikke eksplisitt til barns medvirkning eller deltakelse, til tross for at dette er spesielt understreket, blant annet i Barnekonvensjonen, Grunnloven og barneloven, som vi allerede har vært inne på. I rundskriv til sosialtjenesteloven står det at dersom det er bekymring for barn eller unges livssituasjon, skal dette undersøkes nærmere gjennom samtale med foreldrene, og Nav sammen med foreldrene skal bidra til å finne løsninger (Rundskriv 35, pkt. 5.45.2.1.). Videre understrekes det at Nav skal samarbeide med instanser som arbeider med barn vedrørende barns problemer.

Data og metode

Artikkelen bygger på data fra forskning om oppfølging av lavinntektsfamilier i Nav, følgeforskningsprosjektet *Helhetlig oppfølging i lavinntektsfamilier* (HOLF), som er initiert og finansiert av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Forskningsprosjektet undersøker oppfølgingsprosesser og effekter av helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier (Malmberg-Heimonen mfl., 2019) og består av en grupperandomisert studie og en kvalitativ prosessevaluering. Totalt 29 Nav-kontorer deltok i forskningsprosjektet som ble gjennomført i perioden 2016–2019. Ved prosjektstart ansatte hvert kontor to familiekoordinatorene. 15 kontorer skulle arbeide etter en metode utviklet av Arbeids- og velferdsdirektoratet. De øvrige 14 kontorene utarbeidet egne planer og metodikk for oppfølgingsarbeidet. (For mer detaljert informasjon om HOLF prosjektet og om forskningen, se Malmberg-Heimonen mfl., 2017, 2018.) I denne artikkelen tar vi utgangspunkt i kvalitative data fra individuelle intervjuer og fokusgruppeintervjuer med familiekoordinatorene. Vi gjennomførte intervjuer med familiekoordinatorene ved de 29 Nav-kontorene både høsten 2017 og 2018. I tillegg gjennomførte vi i 2017 og 2018 til sammen åtte fokusgruppeintervjuer med familiekoordinatorene fra de 15 kontorene som arbeidet etter metoden utviklet av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Intervjuene var tematisk omfattende og dreide seg blant annet om eksternt samarbeid i kommunen, forhold innad ved Nav-kontorene, sosialt arbeid i Nav, utfordringer for lavinn-

tekstfamilier, veiledning etc. Intervjuene ble transkribert og kodet i Nvivo. Vi har i arbeid med denne artikkelen analysert de delene av intervjuene som ble kodet under noden barn / barnas situasjon. Prosjektet er meldt og tilrådd av NSD.

Familiekoordinatorers erfaringer med oppfølging av barn i lavinntektsfamilier

Familiekoordinatorer sa at de gjennom HOLF-prosjektet hadde fått et tydeligere blikk på barn og deres situasjon enn de hadde hatt tidligere. Flere Nav-kontorer som deltok i prosjektet, hadde hatt tilsyn fra Fylkesmannen og hadde i ettertid etablert rutiner for kartlegging av hvordan barnas situasjon skulle synliggjøres i oppfølging ved kontoret. Noen Nav-kontorer hadde en ansatt som var «barneansvarlig». Familiekoordinatorerne erfarte at de gjennom HOLF-prosjektet ble mer oppmerksomme på barnas situasjon, og at de møtte flere barn enn andre ansatte i Nav. Familiekoordinatorer fortalte også at foreldre sjelden hadde erfart at saksbehandlere hadde snakket med dem om barna deres, og at de ofte ikke forsto hensikten med at Nav skulle møte eller få informasjon om barna. Også foreldrene som fikk oppfølging gjennom HOLF-prosjektet, rapporterte i en spørreundersøkelse at de opplevde at familiekoordinatorerne snakket langt mer med barna deres enn det som var blitt gjort tidligere. Før oppstart av prosjektet meldte 15 % av foreldrene at deres veileder i Nav hadde snakket med barna, og etter ett år meldte mer enn 50 % av foreldrene det samme (Malmberg-Heimonen mfl., 2019). Noen familiekoordinatorer knyttet foreldres reservasjon fra å snakke om barna til en mulig frykt for barnevernet. I kvalitative intervjuer sa foreldrene at når de får hjelp til å løse sine problemer, vil det medføre at barna også får det bedre (Malmberg-Heimonen mfl., 2019).

Følgende sitat illustrerer hva mange familiekoordinatorer sa om hvordan de skal forholde seg til barn og barns deltakelse:

Jeg tenker ikke ungene skal være nødt til å bære byrden til foreldrene på sine skuldre, men jeg tror de aller fleste ungene gjør det. Det kommer vi ikke forbi. Jeg tror at når foreldrene har en veldig dårlig økonomi, så skinner det gjennom at barna også bærer dette på sine skuldre. Det er min erfaring gjennom HOLF-prosjektet og gjennom tidligere arbeid i barnevernet. Jeg tenker derfor at det er viktig å snakke med barna, men vi skal ikke snakke om problemer med ungene. Vi skal heller bare bli kjent med dem, få fram hva de kan og om det er noe de kan tenke seg å være med på av fritidsaktiviteter for eksempel (Familiekoordinator, Nav).

Familiekoordinatoren understreket at hun så det som viktig å snakke *med* barna i familiene de fulgte opp. Samtidig sa hun at det er viktig å beskytte barna fra familiens problemer og la samtalene dreie seg om mer dagligdagse, «ufarlige» tema. Dette illustrerer dilemmaet å balansere mellom å aktivt snakke med barn om deres erfaringer og behov og skulle beskytte dem ved ikke å snakke med dem om familiens problemer.

Familiekoordinatorerne i HOLF-prosjektet hadde ulikt syn på hvorvidt Nav skal snakke med barn om deres situasjon og behov, eller om de skal innhente informasjon om dette gjennom foreldrene. Noen sa at de ønsket å jobbe mer direkte med barn enn det HOLF-prosjektet la opp til,² nettopp fordi barna selv er de som kjenner sin situasjon, sine ønsker og

2. Da familiekoordinatorerne ble ansatt i HOLF-prosjektet, visste de ikke hvorvidt deres kontor skulle arbeide etter Arbeids- og velferdsdirektoratets forhåndsdefinerte metode eller ikke, eller hvordan de skulle inkludere barn i arbeidet (Malmberg-Heimonen mfl., 2019).

behov. Andre sa at de ikke ser hensikten med å komme tett inn på barna og samhandle med dem, og at de anså det som best å forholde seg til barna gjennom foreldrene. Familiekoordinatorer sa at i familier der andre instanser har kontakt med familien, som barnevern, skole eller helsetjenester, kan det være mer naturlig at det er disse som snakker med barna, og at Nav holder seg i bakgrunnen og heller samarbeider med dem og støtter foreldrene i samarbeid med disse institusjonene. De understreket at det kan bli for mange voksne for barn å forholde seg til. Flere familiekoordinatorer sa dessuten at de er usikre når det gjelder å snakke med barn.

Samtaler om barn

Familiekoordinatorerne fulgte i hovedsak opp barna gjennom foreldrene. Utgangspunktet var at barna ville få det bedre som en konsekvens av at foreldrenes situasjon ble bedret. Familiekoordinatorerne erfarte også at hvordan barna har det, i stor grad påvirker foreldrenes situasjon. Følgende sitat belyser dette:

Vi jobber jo via foreldrene. Men det at vi har det fokuset på barna, gjør jo at vi lettere også klarer å fange opp der det er noen utfordringer rundt barna. Og vi ser jo at veldig ofte påvirker jo barnas situasjon foreldrenes situasjon. Og ved å ha den forståelsen at barnas situasjon preger foreldrenes situasjon, klarer vi kanskje oftere å løse foreldrenes situasjon som igjen liksom vil – altså, det blir jo veldig ringvirkninger; de går jo veldig i hverandre. Nå jobber vi jo tett opp mot skoler, helsestasjon, barnevern, som igjen ivaretar barna. Vi sikrer at familiene forstår beskjeder fra skolen, at det er kommunikasjon. For det er jo den kommunikasjonen som må på plass, ikke nødvendigvis kommunikasjon mellom oss og skolen (Familiekoordinator, Nav).

Familiekoordinatorerne fortalte at foreldrene i HOLF-prosjektet vanligvis var svært opptatt av barna sine, og at de snakket stolt om dem. Likevel erfarte familiekoordinatorerne at foreldre kunne være tilbakeholdne med å snakke om barna, særlig i begynnelsen. Etter hvert som foreldrene ble bedre kjent med og trygge på familiekoordinatorerne, kunne de åpne for å fortelle om hva barna strevde med, som lesevansker eller andre problemer på skolen, at de ikke hadde mulighet til å være med i fotball, eller om barn som ble mobbet. Familiekoordinatorer fortalte at selv om foreldrene er opptatt av barna sine, er det likevel ikke alltid at de formidler barnas behov til Nav. De hadde kartlagt barn med omfattende oppfølgingsbehov som Nav tidligere ikke hadde vært kjent med.

Familiekoordinatorer erfarte at når de etterspurte barnas situasjon og viste at de tok denne på alvor, reflekterte foreldre mer åpent over barnas situasjon og behov. I familier hvor familiekoordinatorerne snakket mye med foreldrene om barna, veiledet de noen ganger foreldre om barneoppdragelse eller andre forhold de trengte støtte til.

I samtaler der barn var til stede, påvirket barnas tilstedeværelse hva familiekoordinatorerne snakket med foreldrene om. Familiekoordinatorerne sa at de ønsker å beskytte barna fra økonomiske eller andre bekymringer, og derfor unngår å snakke om dette når barn er til stede, selv om mange barn sikkert vet at foreldrene har økonomiske eller andre problemer. Familiekoordinatorerne fortalte videre at mange barn også ønsker å beskytte foreldrene og derfor ikke sier hva de egentlig ønsker seg eller trenger, fordi de vet at det er vanskelig å innfri. Mange barn tilpasser seg en slik situasjon:

Ungene har en enorm tilpasningsevne. Det har vi sett gjennom dette prosjektet. De påvirkes jo selvfølgelig av at de ikke får være med på fotballtrening, og at de ikke får den maten de kanskje kunne fått hvis foreldrene hadde hatt jobb, men jeg har inntrykk av at de bare forstår det. Veldig

ofte gjør ikke ungene noe nummer ut av det, de bare vet det. Uten at jeg har noen dypere forklaring på det (Familiekoordinator, Nav).

Familiekoordinatorerne sa at de også erfarte at foreldre var åpne overfor barna om familiens økonomi og hva familien har råd til eller ikke, og at mange barn forstår og tilpasser seg dette ved ikke å spørre om å få noe de vet at familien ikke har råd til.

Oppmerksomhet mot barna i oppfølgingen og i samtaler med foreldrene kan gi innsikt i og kunnskap om hvordan barna har det og deres behov, selv om familiekoordinatorerne ikke samhandlet med barna. Familiekoordinatorer sa at de mange ganger valgte å være tilbakeholdne med å snakke med barn som var til stede ved familiesamtaler. Dette gjaldt særlig i begynnelsen når de skulle bli kjent med familiene. Når de var blitt bedre kjent, kunne det bli mer naturlig å snakke med barna. Følgende sitat illustrerer dette og viser hvordan en mor etter hvert som hun ble kjent med familiekoordinatoren, åpnet for at de kunne snakke med barnet.

Vi har en familie der moren hele tiden sa at det går veldig bra med barnet. Men så fikk vi møte barnet, og da opplevde jeg at han fortalte oss noe. Jeg snakket med moren i etterkant og spurte om hvordan gutten egentlig har det på skolen, går det egentlig så bra? Da kom det fram at gutten ikke hadde det så bra på skolen. Han ble mobbet og hadde mye sinne. På bakgrunn av dette fikk vi moren med oss, og vi fikk henvist gutten til en kommunepsykolog. Moren fikk også oppfølging der med råd og veiledning. Dette eksemplet viser hvordan vi kan bidra til å fange opp problemer. Jeg tenker derfor at det er kjempeviktig å møte ungene, å få se dem. Hvordan har de det hjemme på rommet sitt, liksom. Har de sengetøy på sengen sin? Har de noen leker hjemme? Sanne ting, det kan vi se, og vi kan nødvendigvis ta det opp der og da når vi er hjemme, og vi kan snakke med foreldrene om det (Familiekoordinator, Nav).

Vi ser her hvordan familiekoordinatoren fikk en annen innsikt i familiens situasjon da hun møtte barnet, og kunne bistå dem med problemer de tidligere ikke hadde sett like tydelig, og koble inn andre hjelpeinstanser.

Samtaler med barn

Noen familiekoordinatorer uttrykte ønske om å ha tettere kontakt og møte og snakke mer med barna enn det HOLF-prosjektet i utgangspunktet la opp til. De sa at det var vanskelig å få et ordentlig bilde av hvordan barna hadde det når de ikke møtte dem. Siden barnas situasjon var et selvstendig målområde i prosjektet, burde det være et kriterium at de skulle snakke med barna, hevdet noen familiekoordinatorer. En familiekoordinator sa at en fare ved å jobbe med barna gjennom foreldrene er «risiken at man ikke helt får med seg barna sin situasjon i dette prosjektet». En annen sa: «jeg tenker at mer direkte kontakt med de barna det gjelder kan gjøre det lettere å hjelpe dem når man får en delaktighet».

I situasjoner hvor barn hadde vært med, forteller familiekoordinatorer at dette gjorde at de fikk en annen informasjon og et annet innblikk i hvordan barna og familien hadde det. Følgende eksempler fra hjemmebesøk illustrerer dette:

Vi hadde en – det var egentlig tilfeldig, men jeg synes det ble veldig fint: Vi hadde den ene ressurskartleggingen, så var plutselig en ni år gammel jente hjemme, men da var det ganske artig å se den familiedynamikken og hva som skjedde da vi spurte: ‘Hva er det beste med familien?’ Og det at hun jenta da kunne fortelle: ‘Det beste med mamma og pappa er når de spiller volleyball eller kanonball med meg inne. Og når pappa finner fram tromma si’ fra sitt hjemland, og

så fikk vi et helt annet bilde av den familien enn hvis mor og far skulle ha fortalt det. Og så ble det trommespill, og så løp datteren og hentet ting mor hadde lagd, så hun fikk vist fram hvor stolt hun var av mor, og det tror jeg var fint for foreldrene, at de fikk lov å vise seg fram på en helt annen måte enn det de vanligvis får for oss på Nav. (Familiekoordinator, Nav).

I denne situasjonen fikk familiekoordinatoren innblikk i en familie der foreldre og barn gjorde aktiviteter sammen. Hun så et aktivt barn som var stolt av og som tok initiativ til samspill med foreldrene, og foreldrenes respons på dette. Familiekoordinatoren fikk på denne måten informasjon om familiens ressurser og om relasjoner mellom jenta og foreldrene som hun ellers ikke ville ha fått. Også i følgende situasjon fikk familiekoordinatoren informasjon hun sannsynligvis ikke ville ha fått dersom barnet ikke hadde vært til stede:

Barn er impulsive. Sånne ting som foreldrene ikke sier, det kan barn si. Så at foreldrene sier: 'Nei, det er ikke noe problem med klær'. Så bryter barnet inn: 'Mamma, skoene mine er for små!' (Familiekoordinator, Nav).

Familiekoordinatoren så her et barn som torde å si fra om sine behov, og foreldre som i utgangspunktet var tilbakeholdne med å be om noe familien og barnet trengte. På denne måten kunne familiekoordinatoren få et bedre grunnlag for å undersøke mer inngående og kartlegge familiens behov for å eventuelt iverksette tiltak for å møte disse.

I noen situasjoner erfarte familiekoordinatorer at det ikke var samsvar mellom hva barn sier, og hva foreldrene har sagt, som følgende eksempel viser:

Og så har vi jo sett at når vi har snakket med litt eldre barn da, at foreldrene kanskje kan si at barna ikke vil på en aktivitet, men når vi snakker med barna så vil de det kanskje egentlig, (...) Da kan det være at foreldrene ikke har spurt, eller at det handler om penger. – At barna ikke vil si det til foreldrene fordi de vet at foreldrene ikke har penger til det. Eller at foreldrene ikke spør, fordi de egentlig ikke vil at barna skal si at de vil gå på noe (Familiekoordinator, Nav).

Dette viser at når familiekoordinatoren snakker med barn uten at foreldrene er til stede, kan det gi barn mulighet til å uttrykke behov som det kan være vanskelig å uttrykke sammen med foreldrene.

Disse tre eksemplene viser hvordan samhandling med barn kan gi et annet og mer nyanisert bilde av en situasjon enn når en kun innhenter informasjon gjennom foreldre. Barna familiekoordinatorene her refererer til, var i stand til å ta ordet og uttrykke sin mening. Ikke alle barn klarer dette på samme måte; noen kan være tilbakeholdne eller tause av ulike grunner, som frykt for reaksjoner og sanksjoner fra voksne, noe det er nødvendig å være oppmerksom på.

Familiekoordinatorer mente at å rette mer oppmerksomhet mot barn var en styrke ved HOLF-prosjektet, og de erfarte at HOLF har bidratt til at barn har blitt satt mer på agendaen ved Nav-kontorene. Flere kontorer har, som følge av prosjektet, begynt å kartlegge barn i familier de kommer i kontakt med mer systematisk. En familiekoordinator sa: «Jeg får inntrykk av at fordi HOLF-prosjektet er såpass tett med familiene så får også saksbehandleren et annet perspektiv og et annet bilde av familien. Så dermed tar de en veldig individuell vurdering av familien.» HOLF-prosjektet har generelt bidratt til et tydeligere barneperspektiv ved Nav kontorene, mente familiekoordinatorene.

Diskusjon

Familiekoordinatorene i HOLF-prosjektet har i relativt liten grad samhandlet med barn om deres situasjon, problemer og behov. I den grad familiekoordinatorene møtte barn, var det gjerne ved hjemmebesøk sammen med foreldrene, og samtalen dreide seg stort sett om dagligdagse forhold. Dermed kunne en overse om barna hadde noe annet de ønsket å fortelle om. Barns tilstedeværelse påvirket hva familiekoordinatorene snakket om, og de ble mindre direkte i sin dialog med foreldrene.

Siden barnas situasjon hovedsakelig ble kartlagt gjennom foreldrene, har familiekoordinatorer derfor i begrenset grad fått kunnskap om hvordan barn selv opplever sin situasjon, og hvilke behov og ønsker de har for familien og for framtida. En begrunnelse mange familiekoordinatorer ga for at de reserverte seg fra å snakke med barn, var at barn er sårbare, og at de ønsket å beskytte dem mot familiens problemer. Frykt for å påføre barn skade rapporteres også i andre undersøkelser som en barriere mot at sosialarbeidere samhandler med barn om vanskelige forhold (O'Reilly & Dolan, 2016). Forskning viser imidlertid at barn i lavinntektsfamilier som oftest er klar over familiens økonomiske vansker. Barn har blant annet erfaringer med hva de får eller ikke får av materielle goder, eller deltakelse i sammenhenger der andre deltar (Hansen, 2010; Hyggen, Brattbakk & Borgeraas, 2018; Sandbæk, 2004; Sandbæk & Pedersen, 2010). Undersøkelser viser at barn ofte skjuler sine behov og ønsker for foreldrene (bl.a. Thorød, 2008). Samtidig forsøker foreldre på sin side å skåne barna ved å forsøke å skjule den økonomiske situasjonen for dem (Hjelmtveit, 2008; Thorød, 2008).

Når familiekoordinatorene unngår å snakke med barn om vanskelige forhold, kan det muligens også handle om eget ubehag og beskyttelse av seg selv og ikke bare ivaretagelse av barna. Det kan være vanskelig å være vitne til at barn lever i en situasjon som synes fastlåst, og som de har små muligheter til å endre på kort sikt. For mange barn kan det imidlertid være befriende at noen setter ord på problemene og lar dem snakke om hvordan de har det. Barn har kunnskap om seg selv og sitt eget liv som ingen andre har. Eksemplet ovenfor om barnet som protesterte og sa at skoene var for små da foreldrene fortalte at det ikke trengte noe nytt utstyr, illustrerer dette. At barn selv blir gitt mulighet til å fortelle om hverdagen sin, kan gi verdifull informasjon om hvordan barna har det, hva slags behov og ønsker de har, og hvilken støtte eller oppfølging de trenger. Videre, som vi så av eksemplene ovenfor, vil barns deltakelse kunne gi utfyllende kunnskap om familierelasjoner og familienes hverdagsliv og behov. Dette vil gi et mer helhetlig bilde av barnas og familienes situasjon og hjelpebehov og mulighet til å bistå i endring av aktuelle problemer.

Det er nødvendig at barn forstås i sin situasjon og på sine egne premisser (Levin & Ellingsen 2015) som kompetente aktører (Uprichard, 2008). Det ligger et stort ansvar på offentlig ansatte når det gjelder å ivareta barns rett til deltakelse (Aadnanes, 2017), og det er viktig å ha en bevisst holdning til hva man vil oppnå gjennom samhandling med barn, og hvordan denne tilrettelegges, uten å påføre barnet skade (Hennum, 2011). Vurdering av barns situasjon og behov krever også at Nav-ansatte har kunnskap om barn og barns utvikling samt om risiko- og beskyttelsesfaktorer (O'Reilly & Dolan, 2015; Ruud, 2011; Øvreeide, 2009). De fleste familiekoordinatorene i HOLF-prosjektet hadde sosialfaglig bakgrunn (Malmberg-Heimonen mfl., 2018). I sosialtjenesten i Nav for øvrig er det også ansatt relativt mange med slik utdanning (Larsen, Voll & Tysnes, 2017). Grunnleggende kunnskap om barns utvikling og behov inngår i sosialfaglige utdanninger. Mange kan likevel i praksis ha hatt liten erfaring fra å arbeide med barn og derfor oppleve usikkerhet. Veiledning kan bidra til bevisstgjøring og tro på egen kompetanse når det gjelder å møte barn og familier i ulike utsatte situasjoner og med ulik sosial og kulturell bakgrunn, slik at de kan møte familien med respekt og trygghet.

Mona Sandbæk (2004) understreker at offentlig ansatte må se barn som kompetente og sårbare samtidig. Når barn er i kontakt med hjelpetjenester, er det nødvendig å undersøke hva de opplever som problematisk i livene sine, deres ønsker og behov, og hvordan de ønsker å få hjelp til å håndtere dette. Sandbæk understreker at samtidig som en undersøker det som er vanskelig, bør en også spørre barn om hva de synes er bra, hva de får til og hva som fungerer. Det er nødvendig å legge til rette for at barn kan framstå som selvstendige aktører, at en anerkjenner deres kompetanse og ivaretar deres sårbarhet og behov for omsorg (Gjedrem, 2018; Sandbæk, 2004; Gulbrandsen, Seim & Ulvik, 2012).

Å snakke med barn må ikke bli instrumentelt og noe som skal gjennomføres uten at hensikten er nøye vurdert (Aadnanes, 2017). I situasjoner der barn berøres av familiens problemer, er det viktig til enhver tid å vurdere hvorvidt det er hensiktsmessig å trekke inn barna. Familier som følges opp i Nav og som trenger oppfølging utover det økonomiske, har ofte en kompleks problematikk. Forhold relatert til barn, som psykososiale problemer, utfordringer i skolen, eller funksjonshemninger, er gjerne fremtredende i familienes situasjon, noe som ble særlig synlig i HOLF-prosjektet (Bergheim, 2019; Malmberg-Heimonen mfl., 2019). Mange familier har kontakt med en rekke hjelpeinstanser. Hjelpetjenestene må sikre at barna får den oppfølgingen de trenger. Hva som er Navs ansvar, og hva andre instanser skal gjøre, må avklares. Navs virkemiddelapparat er tilpasset voksne. At Nav, der det er hensiktsmessig, samarbeider med andre instanser, kan bidra til at tiltak og oppfølging blir mer helhetlig og bedre koordinert. På denne måten kan en sikre at foreldres og barns behov ivaretas, noe vi blant annet så i HOLF-prosjektet.

Konklusjon

I HOLF-prosjektet hvor helhetsperspektivet og oppfølging av hele familien har vært sentralt, er bedre inkludering av barna et sentralt målområde. Oppfølgingsarbeidet dreide seg i praksis i stor grad om de voksne og hvordan de kunne få hjelp for å bedre familiens og barnas situasjon. At Nav får informasjon om barnas situasjon gjennom foreldrene, slik praksis er, resulterer imidlertid ikke i kunnskap om barnas situasjon slik barna selv erfarer den. Når familiekoordinatorene sjelden snakker med barn om deres situasjon, ønsker og behov, går de glipp av en slik kunnskap, og barna fremstår ikke som selvstendige subjekter. For å sikre barns sosiale, psykiske og helsemessige situasjon – her og nå og i framtida – vil det å snakke mer med dem kunne gi kunnskap som speiler barns situasjon, ønsker og behov.

En barnesentrert praksis krever at en har et reflektert forhold til hva som er barnets perspektiv, og hva som er voksnes perspektiv på barnets situasjon (Aadnanes, 2017). Voksnes blikk på barn, slik det i hovedsak har vært i HOLF-prosjektet, innebærer å rette oppmerksomhet mot barns erfaringer og meninger og er et utenfra-blikk. Det å samhandle med barn for å få tak i deres subjektive erfaringer, meninger og syn på tilværelsen representerer et innenfra-blikk (Sommer, Pramling Samuelsson & Hundeide, 2010), hvor barn gis anledning til å få informasjon og si sin mening, slik blant annet Barnekonvensjonen og barneloven forutsetter. Å samhandle med barn er derfor den beste måten å få innsikt i og forståelse for barns opplevelser og erfaringer med å vokse opp i familier som lever i fattigdom på, og kan bidra til at barns ønsker og behov her og nå og i framtida blir ivaretatt.

Litteratur

- Aadnanes, M. (2017). *Vold mot barn og unge i nære relasjonar: Forståing, konseptualisering og sosialfaglege perspektiv* (Ph.D.-avhandling). Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Aamodt, H. (2019). Sosialt arbeid og sosialpolitikk – å ro etter vinden?. I H. Aamodt, E. Dahl., E. Gubrium, M., Haldar & Å. Hermansen (red.), *Sosialt arbeid og sosialpolitikk i samhandling. Et svar på velferdsstatens utfordringer?* Bergen: Fagbokforlaget.
- Andenæs, A. (2004). Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? Fra en undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet. *Nordisk sosialt arbeid*, 24(1), 19–3
- Arbeids- og sosialdepartementet (2009). *Lov om sosiale tjenester i NAV*. Oslo: Arbeids- og sosialdepartementet.
- Arbeids- og velferdsdirektoratet (2016). *Helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier. Prosessveileder for oppfølging av familier*. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.
- Bergheim, B. (2019). Helhetlig oppfølging i lavinntektsfamilier i NAV. I H. Glemmestad & L. Kleppe (red.), *Arbeidsinkludering i sosialt arbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2018). *Combating child poverty: an issue of fundamental rights*. EU: Luxembourg. <https://doi.org/10.2811/429865>
- Fernqvist, S. (2013). Joining in on different terms – dealing with poverty in school and among ‘Peers’. *Young*, 21(2) 155–171. <https://doi.org/10.1177/1103308813477465>.
- Fløtten, T. & Grødem, A. S. (2014). *Helhetlige tiltak mot barnefattigdom: en kunnskapsoppsummering* (2014:18). Oslo: Fafo. <https://fafo.no/images/pub/2014/20365.pdf>.
- Gjedrem, J. (2018). Barnets beste. I T.A. Ask & S.B. Eide (red.), *Barnevernets begreper – i bevegelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk,
- Gulbrandsen, L.M. (red.) (2014). *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis: en utforskende tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen, L.M., Seim, S. & Ulvik, O.S. (2012). Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid. *Sosiologi i dag*, 42(3–4).
- Haldar, M. & Røsvik, K. (2019). Barndom og alderdom. I E. Brodtkorb & M. Rugkåsa (red.), *Mellom mennesker og samfunn. Sosiologi og sosialantropologi for helse- og sosialarbeiderprofesjonene*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hansen, T. (2010). Barns opplevelse av familieøkonomi og egne materielle ressurser. I M. Sandbæk & A.W. Pedersen (red.), *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier: en panelstudie 2000–2009* (bd. 10/2010). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Hennum, N. (2011). Barnevernsamtaler som integreringsverktøy. I B. P. Bø (red.), *Multikulturell teori og flerkulturelle praksiser. Artikler om norsk minoritetspolitikk*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Hjelmtveit, V. (2008). Langvarig økonomisk sosialhjelp i barnefamilier: fattigdomsfelle for foreldre og barn? I I. Harsløf & S. Seim (red.), *Fattigdommens dynamikk – perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hyggen, C., Brattbakk, I. & Borgeraas, E. (2018). *Muligheter og hindringer for barn i lavinntektsfamilier. En kunnskapsoppsummering*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Rapport 11/2018.
- James, A. (2009). Agency. I J. Qvortrup, W.A. Corsaro & M.-S. Honig (red.), *The Palgrave Handbook of Childhood Studies* (s. 34–45). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kojan, B.H. & Fauske, H. (2011). Et klasseperspektiv på barnevernets familier. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 14(2), 95–109.
- Larsen, A.K., Voll, I. & Tysnes, I.B. (2017). Å bli en del av et praksissamfunn. Nav som arbeids- og læringsarena for sosionomer. *Fontene Forskning*, 10(2), 32–44.
- Levin, B. & Ellingsen, I. (2015). Relasjoner i sosialt arbeid. I I.T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L.C. Kleppe (red.), *Sosialt arbeid. En grunnbok* (s. 112–124). Oslo: Universitetsforlaget.

- Malmberg-Heimonen, I, Fossestøl, K., Rugkåsa, M., Tøge, A.G., Gyüre, K. & Gubrium, E. (2016). *Helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier. Første underveisrapport*. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus: AFI-rapport (11).
- Malmberg-Heimonen, I., Tøge, A.G., Gyüre, K., Rugkåsa, M., Fossestøl, K., Bergheim, B. & Liodden, T. (2017). Research protocol: A cluster-randomised study evaluating the effectiveness of a skill-training programme for social work professionals for improving the follow-up of low-income families within Norwegian welfare services. *International Journal of Educational Research*, 86.
- Malmberg-Heimonen, I., Tøge, A.G., Liodden, T., Rugkåsa, M., Gyüre, K., Fossestøl, K. & Bergheim, B. (2018). *Helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier. Andre underveisrapport*. OsloMet Rapport 2018 nr. 9.
- Malmberg-Heimonen, I., Tøge, A.G., Rugkåsa, M., Fossestøl, K., Liodden, T., Bergheim, B., Gyüre, K. & Buzungu, H.F. (2019). *Helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier. Sluttrapport*. OsloMet skriftsserie nr. 10 2019.
- Olsen, T.S. & Jentoft, N. (2013). *En vanskelig start. Om tidlig innsats og tverretattlig samarbeid for å forebygge ung uførhet*. Kristiansand: Agderforskning.
- O'Reilly, L. & Dolan, P. (2016). The voice of the child in social work assessments: Age-appropriate communication with children. *The British Journal of Social Work*, 46(5), 1191–1207. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv040>.
- Qvortrup, J. (1994). Childhood matters: An introduction. *Childhood matters: Social theory, practice and politics*, 14, 1–23. Aldershot: Avebury.
- Redmond, G. (2008). Children's perspectives on economic adversity: A review of literature, *Innocenti Working Paper*, 2008-01, UNICEF. Florence: Innocenti Research Centre.
- Rugkåsa, M., Ylvisaker, S. & Eide, K. (2017). *Barnevern i et minoritetsperspektiv: sosialt arbeid med barn og familier*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ruud, A.K. (2011). *Hvorfor spurte ingen meg?: Kommunikasjon med barn og unge i utfordrende livssituasjoner*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sandbæk, M. & Pedersen, A.W. (red.) (2010). *Barn og unges levkår i lavinntektsfamilier: en panelstudie 2000–2009 (10/2010)*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Sandbæk, M. (2004). Barn i hjelpeapparatet – kompetente og sårbare aktører. *Nordisk sosialt arbeid*, 24(2), 98–109.
- Sarti, A., Dedding, C. & Bunders, J.F.G. (2018). Beyond a deficiencies approach: Towards a more integral representation of the everyday life of children growing up in contexts of poverty. *Qualitative Social Work*. Online first. <https://doi.org/10.1177%2F1473325018768391>.
- Sommer, D., Samuelsson, I. P. & Hundeide, K. (2010). *Child perspectives and children's perspectives in theory and practice*. New York: Springer
- Strandbu, A. (2011). *Barnets deltakelse: hverdaglige og vanskelige beslutninger*. Universitetsforlaget.
- Thorød, A.B. (2008). Sosial eksklusjon. I M. Sandbæk (red.), *Barns levkår: familiens inntekt og barns levkår over tid* (bd. 7/2008). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Ulvik, O.S. & Gulbrandsen, L.M. (2019). Barn og barndom i velferdsstaten. Analysestrategier i forskning og profesjonell praksis. I H. Aamodt, E. Dahl, E., Gubrium, M., Haldar & Å. Hermansen (red.), *Sosialt arbeid og sosialpolitikk i samhandling. Et svar på velferdsstatens utfordringer?* Bergen: Fagbokforlaget.
- Uprichard, E. (2008). Children as 'being and becomings': Children, childhood and temporality. *Children & society*, 22(4), 303–313. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2007.00110.x>.
- Øvreeide, H. (2009). *Samtaler med barn: metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.